

Erminka Zilić, Minka Džanko, Sanela Mešić

PROBLEMI U POČETNOJ FAZI IZRADA BOSANSKO-NJEMAČKOG UNIVERZALNOG RJEČNIKA

U radu se predstavljaju problemi u prvoj fazi izrade prvog Bosansko-njemačkog univerzalnog rječnika, u kojoj se obrađuje prvih šest slova abecede. Cilj je da primjenom leksikologije, semantike, gramatike i leksikografske prakse utvrdimo i ponudimo rješenja za probleme u prvoj fazi izrade rječnika kako bismo što ranije oblikovale i ujednačile njegovu strukturu i sadržaj. U radu smo analizirale sljedeće probleme: prijevod bosanskih pridjeva na njemački jezik s aspekta njihovih tvorbenih modela, odabir i redukciju arhaičnih leksema s početnim slovom "Č", kao i riječi istog ili sličnog oblika a različitog značenja u oba jezika (lažni prijatelji). Analiza je pokazala da se veliki broj bosanskih pridjeva u bosanskom jeziku ne prevodi odgovarajućim pridjevima u njemačkom jeziku derivacijom iz imeničke baze, već kao ekvivalente dobijamo imenice nastale slaganjem. Za odabir i redukciju zastarjelih ili manje korištenih riječi s početnim slovom "Č" razvile smo nekoliko kriterija, kao npr. njihovo prisustvo u najmanje dva bosanska jednojezička rječnika, ili pak subjektivni kriterij leksikografa i ispitanika u vezi s učestalosti i stepenom korištenja određenog arhaizma na slovo "Č" u savremenom bosanskom jeziku. Konstatirale smo i čestu pojavu tzv. lažnih prijatelja kada su u pitanju internacionalizmi u bosanskom i njemačkom jeziku. Analiza je pokazala da je neophodno koristiti jednojezičke rječnike za svaki internacionalizam, kao i dodatne elektronske baze podataka radi utvrđivanja prisustva odnosno odsustva semantičke simetrije između dva leksema u ova dva jezika.

Ključne riječi: *leksikografija, Bosansko-njemački univerzalni rječnik, pridjevi, arhaizmi, lažni prijatelji*

UVOD

U ovom će se radu prikazati problemi u prvoj fazi izrade Bosansko-njemačkog univerzalnog rječnika. Prva faza predviđa obradu slova: A, B, C, Č, Ć i D. Obrada navedenih slova podrazumijeva izbor riječi i njihovih

značenja; sažet gramatički opis – ukoliko je neophodan; pronalaženje primjera za svaku riječ odnosno njeno značenje, kao i usporednih primjera za bosanski i njemački jezik; navođenje kolokacija i frazema vezanih za tu riječ te navođenje primjera za iste. Tip rječnika kao konačnog proizvoda ovog projekta je dvojezički štampani rječnik koji se vodi pravilom *riječ* → značenje (*word-to-meaning*). Rječnik o kojem je ovdje riječ je dvojezičan i jednosmjernan. Drugim riječima, sadrži samo prijevode bosanskog jezika na njemački, ali ne i obrnuto. Polazni jezik je bosanski, a ciljni njemački. Rječnik je također opšti i sinhronijski: obuhvata opštu leksiku savremenog bosanskog jezika.

Pri odabiru natuknica koristile smo sve postojeće bosanske jednojezičke rječnike. Za pronalaženje ekvivalenata u njemačkom jeziku korištena literatura je proširena jednojezičkim njemačkim rječnicima, ali i hrvatsko-njemačkim (npr. Jakić i Hurm, 2004) i srpsko-njemačkim rječnicima (npr. Djordjević i Engel, 2013). Osim toga korištena je baza podataka COSMAS Instituta za njemački jezik Univerziteta u Mannheimu te web stranica www.dwds.de, koja također predstavlja veliki korpus za istraživanje njemačkog jezika. Pristup izradi rječnika bez korištenja takvih korpusa, odnosno primarnih izvora, koje svakako zahtijeva puno vremena, bio bi nezamisliv.¹ Pomoću ovih baza podataka provjeravana je okurencija leksema, dok su nam postojeći jednojezički i dvojezički rječnici, između ostalog, pomogli da pripremimo građu rječnika. Rad na ovom projektu olakšala je aplikacija za izradu rječnika koja nam omogućava da sve što pohranimo bude dio velike baze podataka koja se može stalno doradivati i dopunjavati te koja ima dobro razrađenu funkciju pretraživanja podataka prema zadanim parametrima.

Prije pristupanja izradi rječnika očekivani su određeni problemi. U njemačkom jeziku su česte složenice te se očekivalo da mnogi pridjevi u bosanskom jeziku za ekvivalente neće imati pridjeve u njemačkom jeziku, ili barem ne samo pridjeve nego će se prevesti zajedno s riječju na koju se odnose u nekom primjeru odnosno kontekstu pomoću složenice. Za očekivanje je bilo da će se problemi javiti i prilikom odabira odnosno selekcije

¹ Na posebnu važnost upotrebe elektronskih korpusa za ciljni jezik ukazuje i Rovere (2013, str. 58). Rega (2013, str. 70) ističe da strani jezik uvijek ostaje strani jezik i da je to tako čak i kada savršeno vladamo tim jezikom. Zbog toga je upotreba korpusa za ciljni jezik možda i važnija od upotrebe sličnih korpusa za izvorni jezik.

arhaičnih leksema u bosanskom jeziku. Kada je riječ o internacionalizacijama, pretpostavile smo da veliku pažnju moramo obratiti i na tzv. lažne prijatelje, prije svega, kada se radi o višeznačnim leksemima. Svaka članica tima za izradu ovog rječnika – zavisno pomalo i od slova koje obrađuje – naišla je na najmanje jedan veći problem od kojih ćemo neke predstaviti ovdje i potkrijepiti primjerima te ponuditi rješenja.

PROBLEM PREVOĐENJA PRIDJEVA SA BOSANSKOG NA NJEMAČKI JEZIK

Načini obogaćivanja jezika su uglavnom isti (posuđivanje, promjena značenja, tvorba riječi, onomatopoeika), ali je njihova produktivnost u raznim jezicima različita. Do stvaranja novih riječi u fondu jednog jezika može doći direktnim ili indirektnim posuđivanjem riječi iz drugog jezika. Nakon prelaska u ciljni jezik te riječi se postepeno prilagođavaju pravilima novog jezika, pri čemu dotična riječ prolazi kroz više faza da bi u posljednjoj fazi došlo do potpunog prilagođavanja gramatičkom i leksičkom sistemu ciljnog jezika. Kada npr. u njemačkom jeziku upotrijebimo riječ *Fenster*, osjećaj da je ta riječ u njemački došla iz latinskog jezika potpuno je izgubljen budući da se imenica potpuno uklopila u sve aspekte njemačkog jezika. Do stvaranja novih riječi može doći i promjenom značenja neke već postojeće riječi. Spomenimo samo njemačku riječ *Fräulein*², čije se značenje u toku razvoja njemačkog jezika promijenilo od “junge Frau vornehmen Standes” do potpunog napuštanja tog značenja, odnosno njene jedine upotrebe karakteristične za svakodnevni jezik za označavanje uposlenica u uslužnim djelatnostima³. Nove riječi, međutim, najčešće nastaju po nekom od tvorbenih modela. Najčešći među njima su slaganje (kompozicija) i izvođenje (derivacija). Pri tome treba naglasiti da je produktivnost pojedinih modela u raznim jezicima veoma različita. Dok su neki modeli u jednom jeziku produktivni, u nekom drugom se veoma rijetko koriste.

Na različitu prisutnost pojedinih tvorbenih modela može, naravno, da utječe vrsta jezika i njegova pripadnost ovoj ili onoj grupi jezika. Govoreći o “teškim” riječima u prevodilačkoj praksi, Rega (2013, str. 63) navodi

² = mlada žena ili djevojka plemićkog porijekla

³ weibliche Angestellte in einem Dienstleistungsberuf oder im Lehramt (meist als Anrede) (Duden-Wörterbuch, 2001, str. 571)

primjer jednog turskog autora koji govori o svom iskustvu prilikom savladavanja njemačkog jezika:

Meine Mutter erklärte mir, bei der Nachtruhe gehe es nicht darum, dass die Nacht ruhig sei, sondern dass man in der Nacht nicht laut sein dürfe. “Geceye benzemek, ...”, notierte ich auf der türkischen Hälfte meines Heftes. Der Nacht ähnlich werden. So ruhig wie die Nacht sein. Ein deutsches Wort brauchte mehrere türkische, um verstanden zu werden.⁴ (Şenocak, 2011, str. 11, citirano prema Rega, 2013, str. 63)

Rega (ibid.) zaključuje da dvojezički rječnici uglavnom nude jednostavnije ekvivalente nego što to čini ovaj autor. Razlike u jezicima, dakle, mogu biti uslovljene razlikama u sistemima jezika, ali i razlikama vezanim za kulturu. U tom kontekstu Zgusta (1991, str. 277) govori o anizomorfizmu jezika, “tj. razlikama u organizaciji designata u pojedinim jezicima i drugim razlikama među jezicima” (ibid.). Ovaj autor zaključuje da su skoro svi problemi ekvivalentnosti uzrokovani anizomorfizmom jezika (ibid.).

Čak i u onim oblastima gdje se dvije kulture preklapaju i gdje je materijalni vanjezički svijet identičan, leksičke jedinice dvaju jezika nisu različite etikete stavljene na istu nociju. U ogromnoj većini slučajeva, designati su različito organizovani u dva jezika. Onda, takođe postoji variranje u drugim komponentama leksičkog značenja. Rezultat je da samo malo ekvivalentnih riječi koje nemaju polisemiju u drugom jeziku zaista ima baš isto značenje; u višestrukim značenjem zbilja su rijetke. (Zgusta, 1991, str. 277)

S ovim i sličnim problemima susrećemo se svakodnevno u radu na izradi bosansko-njemačkog rječnika. Iako se već dugo bavimo njemačkim jezikom, vjerovatno do sada nismo ni bile svjesne čitavog niza razlika koje se sistemski pojavljuju. Ovdje je riječ o jednoj bitnoj i veoma čestoj razlici u produktivnosti tvorbenih modela u njemačkom i bosanskom jeziku, ili konkretno o tvorbi pridjeva derivacijom u bosanskom i odgovarajućem modelu kompozicije u njemačkom jeziku. O sličnoj pojavi govori i Zgusta poredeći češki i engleski jezik:

⁴ Majka mi je objasnila da se kod riječi noćni mir ne radi o tome da je noć mirna, nego da se po noći ne smije biti glasan. “Geceye benzemek, ...”, napisao sam na turskoj polovici svoje sveske. Postati poput noći. Biti miran kao noć. Da bi se razumjela jedna njemačka riječ, potrebno je više turskih riječi.

Postoji velika ekvivalencija između kategorija čeških i engleskih leksičkih jedinica; jedna je kritična tačka, međutim, pridjev, koji se u češkom može izvesti od praktično bilo koje imenice ograničenim brojem sufiksa kao -ský, -ový, što nije uvijek tako u engleskom. (Zgusta, 1991, str. 292)

Sličnu situaciju konstatiramo i u bosanskom jeziku. Od skoro svake imenice u našem jeziku možemo dodavanjem sufiksa napraviti pridjev. Sufiksalsna tvorba je prema *Gramatici bosanskog jezika* najproduktivniji model tvorbe riječi:

Sufiksalsna tvorba najplodniji je tvorbeni način: najviše novih riječi u bosanskom jeziku nastaje od osnove i sufiksa (u tvorbi riječi sudjeluje blizu 800 sufiksa, od čega je 500 imeničkih, oko 150 pridjevskih, pedesetak glagolskih i dvadesetak priloških; prefiksa je desetak puta manje negoli sufiksa). (Jahić – Halilović – Palić, 2000, str. 306)

Situacija u njemačkom jeziku je u potpunosti drugačija. Slaganje ili kompozicija je veoma produktivan model i skoro da i ne postoje ograničenja u kombinaciji riječi. Tvorba pomoću sufiksa je također prisutna, ali je broj sufiksa neuporedivo manji nego u bosanskom jeziku. Tačan broj pridjevskih sufiksa se u njemačkom jeziku ne može tačno odrediti, s obzirom na to da je on kod raznih autora, zavisno od shvatanja pojma sufiks i sufiksoid, različit, ali taj broj sigurno ne prelazi dvadeset. Tako kod Lohdea (Lohde, 2006, str. 177) nalazimo dvadeset, u Duden-gramatici (Duden-Grammatik, 1995, str. 52) jedanaest, kod Zilić (Zilić, 2018, str. 63) također jedanaest, čak i kada uzmemo u obzir i sufikse stranog porijekla koji se koriste za tvorbu pridjeva u njemačkom jeziku. Razlika u broju sufiksa kojima se grade glagoli još je imponantnija: dok ih je u bosanskom pedesetak (ibid.), u njemačkom ih imamo tri ili četiri (Zilić, 2018, str. 83). Zbog ovih i drugih sličnih razlika javljaju se i neslaganja do kojih dolazimo tokom rada na dvojezičkom bosansko-njemačkom rječniku.

Kao što je već konstatirano, od skoro svake imenice u bosanskom jeziku lako možemo napraviti pridjev, recimo pomoću pridjevskog sufiksa *-ski*: *autobus* → *autobuski*; *automobil* → *automobilski*; *avlija* → *avlijski*; *asistent* → *asistentski*; *april* → *aprilski*; *armija* → *armijski*; *avion* → *avionski* itd. ili pomoću pridjevskog sufiksa *-ni*: *asfalt* → *asfaltni*; *azbest* → *azbestni*; *anketa* → *anketni*. Od nekih imenica u bosanskom jeziku imamo izvedene pridjeve pomoću dva različita sufiksa: *aluminij* → *aluminijski* i

aluminijev; akumulacija → *akumulacijski* i *akumulacioni*; *artikulacija* → *artikulacijski* i *artikulacioni*. Kao odgovarajući ekvivalenti u svim ovim slučajevima u njemačkom jeziku se javljaju složenice: *autobusko stajalište* → *Autobushaltestelle*; *automobilska industrija* → *Autoindustrie*; *avlijska vrata* → *Hoftür*; *asistentska plata* → *Assistentengehalt*; *aprilska šala* → *Aprilscherz*; *armijski general* → *Armeegeneral*; *avionska nesreća* → *Flugzeugunglück*; *azbestno odijelo* → *Asbestanzug*; *anketni list(ić)* → *Fragebogen*; *apotekarska vaga* → *Apothekerwaage*; *artikulacioni organi* → *Artikulationsorgane*; *akumulacijsko jezero* → *Speichersee*. Često imamo i slučajeve kada u bosanskom jeziku imamo dva oblika pridjeva s istom osnovicom, a u njemačkom jeziku imamo složenice s istom prvom komponentom, npr. *aluminijev oksid* → *Aluminiumoxid* i *aluminijaska folija* → *Aluminiumfolie*.

Budući da je naš rad na bosansko-njemačkom rječniku još uvijek na početku, izbor primjera u ovom dijelu članka je ograničen na natuknice koje počinju slovom “A”. Mišljenja smo da nas to ne sprečava da donesemo zaključak da se veliki broj bosanskih pridjeva na njemački jezik prevodi pomoću složenica. U ova dva jezika je, dakle, riječ o različitoj zastupljenosti pojedinih tvorbenih modela: dok se u bosanskom jeziku veliki broj pridjeva tvori derivacijom iz imeničke baze, u njemačkom jeziku se kao odgovarajući model konstatira model slaganja dvije imenice. Ovo, naravno, ne znači da ne postoje i drugi modeli koji se mogu iskoristiti za prevođenje pridjeva na njemački jezik. O tome će biti riječi u nekom drugom radu.

PROBLEM ODABIRA ARHAIČNIH LEKSEMA NA SLOVO “Č”

U narednom odjeljku raspravljat će se o pitanjima koja su se javila prilikom sakupljanja građe sa početnim slovom “Č” i odabira leksema za Bosansko-njemački univerzalni rječnik. Prilikom sakupljanja građe konsultirana su četiri jednojezička rječnika bosanskog jezika opštedeskriptivnog tipa. *Rječnik bosanskog jezika* Alije Isakovića (1995) sadrži 343 natuknice koje počinju slovom “Č”. *Rječnik bosanskog jezika* autora Čedić et al. (2007) u izdanju Instituta za jezik sadrži 493 natuknice s ovim početnim slovom. *Rječnik bosanskog jezika* autora Halilović – Palić – Šehović (2010) bilježi

769 natuknica na slovo “Č”, a *Rječnik bosanskog jezika* autora Dževada Jahića (2010a) čak 1135.

Dilema se pojavila prilikom odabira natuknica na slovo “Č” i njihovih višestrukih značenja, jer se već u početnoj fazi veliki broj natuknica činio zastarjelim i neproduktivnim u savremenom bosanskom jeziku (npr. *čara*, *čefurka*, *čapra*, *čadorbez*, *červiš* itd.). S tim u vezi nametnula su se dva pitanja.

Prvo pitanje se odnosilo na tip rječnika odnosno njegovu namjeru i namjenu od čega uveliko ovisi odabir mogućih natuknica koje će biti uključene u dvojezički rječnik (up. Zgusta, 1991, str. 288). Na početku projekta je veoma široko definisana i shvaćena namjena prvog Bosansko-njemačkog univerzalnog rječnika, počevši od njegove opšte upotrebe, preko pedagoške svrhe u svim oblicima nastave njemačkog jezika do korištenja istog u književnom prevođenju. U prilog književnom prevođenju (starijih) bosanskohercegovačkih djela⁵ ide širi odabir natuknica, uključujući i arhaične riječi, kao i njihova višestruka značenja. Rječnik koji ima za cilj da pomogne korisniku da razumije ili prevede starije i/ili književne tekstove mora sadržavati veliki broj okazionalnih frazema, zastarjelih riječi ili pak kolokvijalnih izraza. Time bi Univerzalni rječnik dobio svoju veličinu ne samo po broju natuknica nego i bogatim opsegom informacija koje bi sadržavao njihov prijevod na njemački jezik, bez obzira na to da li se radi o ekvivalentima ili opisnim prijevodima. Drugo pitanje odnosilo se na utvrđivanje kriterija na osnovu kojeg treba provesti (barem) minimalnu redukciju manje znanih ili manje korištenih riječi na slovo “Č”, jer se i opseg Univerzalnog rječnika mora limitirati.

S tim u vezi je u pogledu upotrebne korektnosti i pitanja zastarjelosti određenih natuknica na slovo “Č” pregledana i upoređena građa koja se nalazi u navedenim rječnicima. U rječnicima autora Isaković (1995) i Čedić et al. (2007) ustanovljeno je da stilske odrednice “arhaizam”, “zastarjelo” ili “historijski” nisu uopšte korištene za natuknice na slovo “Č”. Zgusta (1991, str. 272) pak navodi da svaki leksikograf mora biti svjestan da obavlja namjernu normativnu funkciju, jer sve njegove napomene, pod kojim se podrazumijevaju i etikete koje klasificiraju izraze kao “zastarjele” ili

⁵ Pod književnim prevođenjem podrazumijevamo također vježbe prevođenja književnih djela u okviru nastave studija germanistike.

“kolokvijalne”, korisnici mogu da slijede i prihvate kao normu. U slučaju dva pomenuta rječnika sve natuknice na slovo “Č” pripadaju, dakle, savremenom bosanskom jeziku⁶. U Jahićevom rječniku (2010a) kao i u rječniku autora Halilović – Palić – Šehović (2010) navode se sljedeće odrednice: “historijski”, “arhaizam” i “zastarjelo”. Evidentno je pak da Jahić, koji navodi ukupno 1135 natuknica na slovo “Č”, znatno više natuknica obilježava jednom od navedene tri etikete. U rječniku autora Halilović – Palić – Šehović (2010) iste se koriste rjeđe, no nerijetko za potpuno druge natuknice. Tako Jahić natuknice, kao npr. *čabuk* (brzo), *čalgidžiluk* (sviračko zanimanje), *čaltak* (njiva na kojoj je zasijan pirinač) ili *čara* (spas, lijek, pomoć) obilježava arhaizmima, a *čadorbez* (vrsta debljega beza koji se najčešće upotrebljavao za šatorska krila) ili *čaluk* (onaj koji je otpušten iz janjičarske vojske i brisan iz knjiga janjičarskih odreda) kao historizme, dok natuknicu *čaroba* (čarobnost, zanosnost) označava kao zastarjelo. Od svih navedenih natuknica jedino se *čadorbez* nalazi i u rječniku autora Halilović – Palić – Šehović (2010). Nadalje, u rječniku ovih autora natuknica *čapra* se navodi s tri značenja, od kojih jedno sa etiketom “zastarjelo” (1. koža) i dva sa odrednicom “historijski” (2. mijeh za držanje tekućina (vina i dr.) i 3. kožna kesa koja se upotrebljava za crpljenje vode iz bunara). Jahić navodi istu natuknicu u stilski neobilježenom obliku i to s jednim značenjem (koža) i jednim frazemom (*oderati nekome čapru* nekoga nekim postupkom ugroziti, fizički ili na neki drugi način). U oba rječnika uočena je, dakle, modernija terminološka klasifikacija u “arhaizme”, “historizme” i “zastarjele riječi”⁷.

Iz svega gore navedenog proizlazi neusaglašenost u dostupnim jednojezičkim rječnicima bosanskog jezika po pitanju kriterija koji se upotrebljavaju prilikom određivanja neke natuknice arhaizmom/historizmom/zastarjelom riječi. Neusaglašenost po pitanju obilježavanja leksema⁸ arhaizmom, Šehović (2009, str. 131) povezuje i s pojavom da se arhaizmi, iako prevažno čine pasivnu leksiku jednoga jezika, koja se u svakodnevnom govoru manje koristi, mogu javiti i u oživljenom obliku u svakodnevnoj komu-

⁶Mnogi lingvisti su mišljenja da arhaizmi pripadaju standardnoj leksici (up. Silić, 1999, str. 239), iako ima i drugačijih tumačenja (up. Šipka, 1998, str. 69, 72).

⁷Za razliku od Budagova (1965, str. 100) koji razlikuje arhaizme, historizme, stilske ili stilističke arhaizme, formalne arhaizme ili značenjske arhaizme, Zgusta (1991, str. 171f.) vrši podjelu leksema na arhaizme i zastarjele riječi.

⁸U ovom radu leksim izjednačujemo s nazivom riječ (up. Tafra, 2005, str. 140-141).

nikaciji. Milanović (2006, str. 294) pak tvrdi da su kriteriji za određenje nekog leksema arhaizmom uglavnom subjektivni i da se isključivo temelje na jezičkom osjećanju istraživača, koji ne može predstavljati jedini i/ili glavni kriterij za određivanje pripadnosti nekog leksema arhaizmima.

Postupak koji je korišten prilikom odabira zastarjelih ili manje korištenih natuknica na slovo “Č” bit će predstavljen na primjeru gore pomenutih sedam natuknica: *čabuk*, *čadorbez*, *čalgidžiluk*, *čaltak*, *čaluk*, *čara* i *čaroba*, a na osnovu sljedećih kriterija:

1. zastupljenost u navedenim rječnicima bosanskog jezika,
2. stilsko obilježavanje (arhaizam, historizam, zastarjela riječ),
3. etimološko porijeklo,
4. subjektivni kriterij (vlastito poznavanje natuknice ili poznavanje natuknice od strane ispitanika)⁹.

Natuknica	Značenje	Zastupljenost u rječniku				Stilska odrednica	Porijeklo	Subj. kriterij
		Isaković	Čedić et al.	Halilović et al.	Jahić			
<i>čabuk</i>	brzo	-	-	-	+	arh., rij. (Jahić)	orij. (Jahić)	-
<i>čadorbez</i>	vrsta debljega beza za šatorska krila	-	+	+	+	hist. (Halilović, Palić, Šehović; Jahić)	perz.-tur. (Čedić et al.) perz-ar. (Halilović, Palić, Šehović) orij. (Jahić)	+
<i>čalgidžiluk</i>	muzikant, svirač, zanimanje muzičara	-	-	-	+	arh. (Jahić)	orij. (Jahić)	-
<i>čaltak</i>	njiva na kojoj je zasijan pirinač	-	-	-	+	arh. (Jahić)	orij. (Jahić)	-

⁹ Koautorice, kolege, prijatelji i članovi porodice.

Natuknica	Značenje	Zastupljenost u rječniku				Stilska odrednica	Porijeklo	Subj. kriterij
		Isaković	Čedić et al.	Halilović et al.	Jahić			
<i>čaluk</i>	1. koji je otpušten iz janjičarske vojske, 2. kukavica, plašljivac, smetenjak	-	+	-	+	povj. (Jahić)	tur. (Čedić et al.) orij. (Jahić)	+
<i>čara</i>	spas, lijek, pomoć	+	+	-	+	arh. (Jahić)	perz. (Čedić et al.) orij. (Jahić)	+
<i>čaroba</i>	čarobnost, zanosnost	-	-	-	+	zast. (Jahić)		-

Na osnovu navedenih kriterija u Bosansko-njemački univerzalni rječnik unosit će se natuknice koje su registrirane u najmanje dva postojeća rječnika bosanskog jezika, i to najmanje u jednom od njih sa stilskim odrednicama “arhaizam”, “historizam” ili “zastarjelo”. S obzirom na nedoumice u vezi s terminološkom podjelom a radi jednostavnije upotrebe za korisnike, u Bosansko-njemačkom univerzalnom rječniku koristit ćemo isključivo podjelu na arhaizme i historizme. Sve riječi koje označavaju i danas postojeće pojmove, pojave ili predmete, a za koje postoje i nearhaične, sinonimne riječi, označit ćemo arhaizmima (up. Šehović, 2009, str. 134). Kao historizme označit ćemo one riječi u bosanskom jeziku koje se odnose na pojmove, pojave i predmete iz različitih perioda bosanskohercegovačkog društva a koji su danas iščezli (up. Šehović, 2009, str. 134, Jahić 1991, str. 86f.)¹⁰. Zastarjele riječi izjednačit ćemo sa terminom arhaizam. Radi se dakle o tri natuknice: *čadorbez*, *čaluk* i *čara*. *Čadorbez* i *čara* su registrirani kao “historizam” odnosno “arhaizam” orijentalnog porijekla (perzijskog/turskog/arapskog) u ukupno tri rječnika bosanskog jezika. *Čaluk* je regi-

¹⁰ Riječi vezane za vrijeme (Zgusta 1991, str. 171).

striran u dva rječnika, također orijentalnog porijekla i uz stilsku odrednicu “historizam”. Sve tri natuknice zadovoljavaju i subjektivni kriterij. Natuknica *čabuk* je orijentalnog porijekla i registrirana je u samo jednom rječniku, uz odrednice “arhaizam” i “rijedak”. Prema subjektivnom kriteriju ova natuknica je autorima i ispitanicima poznata kao riječ iz standardnog turskog jezika, ali je nepoznata u bosanskom jeziku. I natuknice *čalgidžiluk*¹¹, *čaltak* i *čaroba*¹² javljaju se u samo jednom rječniku.

Od navedenih sedam natuknica, koje su sve registrirane u Jahićevom rječniku, tri zadovoljavaju navedene kriterije, što iznosi 42,85%. Od ukupno 1135 natuknica na slovo “Č” u Jahićevom rječniku, za sada je u Bosansko-njemački univerzalni rječnik na osnovu gore navedenih kriterija uneseno 520 natuknica, tj. 45,81%.

Na koncu, želimo se kratko osvrnuti i na neophodnost stvaranja i korištenja nacionalnog bosanskog korpusa kao metodu korpusne lingvistike i savremenog izvora u leksikografskom radu, a koja je u dosadašnjoj fazi utvrđivanja arhaizama i historizama na slovo “Č” korištena samo sporadično¹³. S obzirom na to da su autorice Bosansko-njemačkog univerzalnog rječnika germanistice, primarno smo se oslanjale na rječnike i radove bosnista. Opsežan elektronski korpus bosanskog jezika sastavljen od književnih tekstova, tekstova u publicističkom, razgovornom i administrativnom stilu kao i od govornog jezika još uvijek ne postoji, no takav korpus bi zasigurno doprinio i pouzdanijem utvrđivanju upotrebe i frekventnosti arhaizama i historizama i smanjio prostor za intuitivnu analizu.

¹¹ Za razliku od leksema *čalgidžiluk*, leksem *čalgija*, koji se javlja u tri rječnika sa značenjem muzika i instrument, uvršten je u Bosansko-njemački univerzalni rječnik.

¹² U svim rječnicima se navodi standardna riječ *čaroban* sa istim značenjem.

¹³ Trenutno postoji *The Oslo Corpus of Bosnian Texts* koji je sastavljen i obrađen na Univerzitetu u Oslu. Radi se o zajedničkom projektu Odsjeka za istočnoevropske i orijentalne studije i Laboratorije za obradu tekstova. Korpus sadrži oko milion i petsto hiljada riječi, što predstavlja tek početak stvaranja ozbiljnog korpusa (*Nacionalni korpus hrvatskog jezika* opšteg tipa sadrži 30 miliona riječi (<http://www.hnk.ffzg.hr/>), a *Korpus savremenog srpskog jezika* opšteg tipa 24 miliona riječi (<http://korpus.matf.bg.ac.yu/prezentacija/korpus.html>). Institut za bosanski jezik u Sarajevu je 2017. godine pokrenuo aktivnosti izrade elektronskog korpusa bosanskog jezika (BEK-Bosanski elektronski korpus).

LAŽNI PRIJATELJI¹⁴ KAO LEKSIKOGRAFSKI PROBLEM

Veliki broj leksema koji počinju slovom “D” su internacionalizmi i na prvi pogled se čini da nije teško pronaći ekvivalente za ovakve lekseme u bilo kojem ciljnom jeziku. Internacionalizmi su, prema autorima Silić i Pranj-ković (2007, str. 378), riječi koje su zapravo “najjednoznačnije, pa ih znanstvenici nacionalnih jezika rabe radi boljeg međusobnog sporazumijevanja”. Pod internacionalizmima podrazumijevamo riječi koje u više jezika imaju sličan ili isti oblik i značenje (up. Elsen, 2014, str. 293). Leksikograf koji ozbiljno pristupi svom poslu i pomno poredi značenja svake riječi koju smatra internacionalizmom u dva jezika doći će do zaključka da je kod mnogih internacionalizama u dva jezika – u ovom slučaju u bosanskom i njemačkom jeziku – prisutna razlika u značenju. Nepoznavanje tih razlika u značenju može dovesti do pogrešnih prijevoda, a pogrešni prijevodi mogu dovesti do nesporazuma i imati ozbiljne posljedice. Analiza koja je ovdje sprovedena je sinhronijsko-konfrontativna analiza (up. Gottlieb, 1972, str. 16) leksike koja počinje slovom “D”. Poređenje riječi koje su smatrane ekvivalentnim internacionalizmima na slovo “D” u dva predmetna jezika dalo je sljedeće rezultate:

- a) iako je utvrđeno postojanje internacionalizma sličnog ili istog oblika u ciljnom jeziku, pokazalo se da isti ne obuhvata sva značenja koja ima leksem u polaznom jeziku;
- b) iako je utvrđeno postojanje internacionalizma sličnog ili istog oblika u ciljnom jeziku, pokazalo se da isti ima više značenja od leksema u polaznom jeziku;
- c) iako u dva jezika postoje leksemi sličnog ili istog oblika, njihova se značenja ne podudaraju, te se radi o lažnim prijateljima.

U sva tri navedena slučaja možemo zapravo govoriti o lažnim prijateljima. Hrustić (2015, str. 135) navodi da u svim jezicima postoje lažni prijatelji, te ih definiše kao parove riječi “koji se sastoje od riječi iz stranog jezika i riječi iz maternjeg jezika koje isto (ili slično) zvuče ali je njihovo značenje različito”. Nekada su to djelomično lažni prijatelji, odnosno samo u nekom od značenja, što obuhvata stavke a) i b), a nekada su to u potpunosti lažni prijatelji tj. u jedinom značenju koje imaju, odnosno u svakom od značenja

¹⁴ Kod Bugarskog (1996, str. 176) nailazimo i na naziv *lažni parovi*. Na francuskom su jeziku to *faux amis* i pod ovim su nazivom ovi parovi riječi najpoznatiji.

koje imaju, što odgovara stavci c). Nefedova (2017, str. 234) tako dijeli lažne prijatelje na potpune i parcijalne lažne prijatelje. U ovom radu je riječ o parcijalnim lažnim prijateljima pod a) i b), dok c) predstavlja potpune lažne prijatelje. Potpuni lažni prijatelji imaju u potpunosti različita značenja, a parcijalni imaju najmanje jedno zajedničko značenje, dok se ostala značenja razlikuju (up. Nefedova, 2017, str. 234). Lažne prijatelje, kakvi su oni koje mi podrazumijevamo pod a) i b), Kußmann (2015, str. 37) naziva lažnim prijateljima opasne vrste, a kao primjer navodi englesku riječ *local* koja se ne može uvijek prevesti kao *lokal* na njemački jezik. Gottlieb (1972, str. 15–16) razlikuje čak četiri tipa lažnih prijatelja prevodilaca: tip 1 – riječi i značenja koja označavaju različite predmete i pojave; tip 2 – riječi i značenja koja označavaju slične predmete i pojave, ali se ne podudaraju u potpunosti; tip 3 – riječi koje imaju isto značenje, ali im je upotreba stilski markirana i ograničena; tip 4 – riječi čija se značenja podudaraju, ali se samo mogu koristiti u određenim kolokacijama. Kada se ekvivalenti u dva jezika ne podudaraju u potpunosti u značenju, riječ je o odsustvu apsolutne semantičke simetrije¹⁵. Slijede konkretni primjeri za odsustvo semantičke ili potpune semantičke simetrije opisane pod a), b) i c) iz našeg rječnika.

Sljedeći primjer je primjer za slučaj a), te pokazuje kako to izgleda kada internacionalizam u njemačkom jeziku ne obuhvata sva značenja koja ima leksem u bosanskom jeziku:

diskont	Diskont i Discount
<p>“1. <i>bank</i>. kamate koje se odbijaju od iznosa mjenice za vrijeme od kupovanja mjenice do dospijeca mjenice 2. veliki trgovački centar sa sniženim cijenama robe i drugim povoljnostima koje se nude kupcima” (Halilović – Palić – Šehović, 2010, str. 190)</p>	<p>Diskont “1. bei Ankauf einer noch nicht fälligen Zahlung, besonders eines Wechsels, abgezogener Zins; Vorzinsen 2. Kurzform für: Diskontsatz” (Duden online)</p> <p>Discount [dis'kaʊnt] “1. Einkaufsmöglichkeit, bei der Waren in Selbstbedienung verbilligt erworben werden können 2. Discountgeschäft”</p>

¹⁵Rovere (2013, str. 37–38) dolazi do zaključka da kada se pretpostavi da u dva jezika postoje potencijalni ekvivalenti koji imaju sličan oblik, postoje različite kategorije semantičkih relacija: apsolutna simetrija, dijafazična simetrija, simetrija koja nije dijafazična, kontekstualna simetrija i formalna asimetrija (nedostatak etimološkog ekvivalenta).

Na njemačkom jeziku nijedno od navedenih značenja leksema *Diskont* ne obuhvata značenje koje *diskont* ima kao drugo značenje u bosanskom jeziku. Međutim, u njemačkom jeziku postoji i leksem *Discount* koji ima značenje koje bosanski leksem *diskont* ima kao drugo značenje. Ovaj primjer je utoliko interesantniji od ostalih što je u bosanskom jeziku došlo do prilagodbe riječi *disconto* preuzete iz italijanskog jezika i riječi *discount* koja je najvjerojatnije preuzeta iz engleskog, dok je u njemačkom jeziku u slučaju leksema *Discount* zadržan izvorni način pisanja i izgovora, te se leksemi *Diskont* i *Discount* posmatraju kao odvojeni leksemi. U ovakvim slučajevima u rječniku je potrebno pod jedan navesti ekvivalent na njemačkom jeziku, koji je također internacionalizam, a pod dva navesti značenje na njemačkom jeziku koje ne pokriva njemački leksem *Diskont*. To u našem rječniku izgleda ovako:

1. (bank.) Diskont m (-s, -e); 2. Discount m (-s, -s), Discountgeschäft n (-[e]s, -e)

Analiza je, kao što je pod b) navedeno, također pokazala da postoji i obrnut slučaj u kojem njemački leksem ima više značenja od bosanskog leksema. Na sljedeća dva primjera ćemo pokazati kako izgleda odsustvo apsolutne semantičke simetrije u ovom slučaju:

diskretan	diskret
<p>“1. koji čuva tajnu, koji ne odaje ono što mu je povjereno; povjerljiv: ~ <i>prijatelj</i> 2. koji prema drugima nastupa s velikim obzirom i pažnjom, koji se odlikuje odmjerenošću; obziran, pažljiv, smotren, odmjeren 3. koji se ne ističe bučno; nenametljiv, neupadljiv, suzdržan: ~ <i>pogled</i>” (Halilović – Palić – Šehović, 2010, str. 190)</p>	<p>“1. a. (bildungssprachlich) so unauffällig behandelt, ausgeführt, dass es von anderen nicht bemerkt wird; vertraulich b. (bildungssprachlich) taktvoll, rücksichtsvoll c. (bildungssprachlich) unaufdringlich; zurückhaltend; dezent 2. (Technik, Physik, Mathematik) durch endliche Intervalle oder Abstände voneinander getrennt” (Duden online)</p>

Leksem *diskret* u njemačkom jeziku ima jedno značenje koje se ne podudara sa značenjem leksema *diskretan*. To značenje je navedeno na desnoj strani pod rednim brojem 2.: “(tehnika, fizika, matematika) odvojeni pomoću konačnih intervala ili razmaka”¹⁶. S obzirom na to da se ovdje radi o

¹⁶ Sa njemačkog prevela S. M.

bosansko-njemačkom rječniku, a ne o njemačko-bosanskom rječniku, nije potrebno navoditi značenje koje bosanski leksem svakako nema. U ovakvim slučajevima je kao ekvivalente dovoljno navesti internacionalizam i sinonime, te što veći broj primjera koji će obuhvatiti što više značenja koja se podudaraju u oba jezika. Ovako izgleda natuknica *diskretan* u Bosansko-njemačkom univerzalnom rječniku:

diskretan diskret, (fig.) auf leisen Sohlen, traulich, versteckt, (razg.) heimlich, (zast.) sekret, unaufdringlich, abgegrenzt: ~ *pogled* diskreter Blick; ~*tno ponašanje*; ein diskretes Verhalten; ~*tno obučen* diskret angezogen

Uporedimo li značenja leksema *diskriminator* i *Diskriminator* ustanovit ćemo da su ovi leksemi makar u jednom značenju lažni prijatelji:

diskriminator	Diskriminator
“1. onaj koji se zalaže za diskriminaciju ili je provodi 2. <i>tehn.</i> uređaj za demodulaciju radiovalova” (Halilović – Palić – Šehović, 2010, str. 190)	“1. elektronische Schaltung (auch Gerät), die zwischen mehreren ihr zugeleiteten Größen eine Auswahl trifft 2. elektronische Schaltung, die Änderungen eines Parameters (Amplitude, Frequenz oder Phase) einer Wechselspannung in eine zu ihnen proportionale Spannung umwandelt 3. Gerät, das mehrere ihm zugeführte Größen zu einer einzigen von ihnen abhängigen Größe “verarbeitet” (Duden online)

Dok leksem *diskriminator* u bosanskom jeziku ima i značenje “onaj koji se zalaže za diskriminaciju ili je provodi”, internacionalizam *Diskriminator* u njemačkom jeziku nema ovo značenja, nego u sva tri značenja predstavlja neku vrstu uređaja. U tom slučaju se prvo značenje opisuje na njemačkom jeziku, dok je ekvivalent za drugo značenje *Diskriminator*. S obzirom na to da se barem jedno značenje podudara, i to kada je riječ o stručnoj terminologiji, možemo konstatovati da se ovdje radi o semantičkoj simetriji koju Rovere (2013, str. 39) naziva dijafazičnom simetrijom. U Bosansko-njemačkom univerzalnom rječniku pod natuknicom *diskriminator* možemo naći sljedeći opis:

diskriminator 1. jd., der sich für die Diskriminierung einsetzt oder diskriminiert; **2.** (tehn.) Diskriminator m (-s, -en)

Napomenut ćemo da leksem *Diskriminator* ne nalazimo u starijim rječnicima kao što su DUDEN Deutsches Universalwörterbuch (1983) i Wahrig (1997), što znači da je u njemačkom jeziku riječ o neologizmu. Nakon što je utvrđeno da se radi o neologizmu, izvršena je provjera okurencije pomoću COSMAS-a i ustanovljen je mali broj primjera za leksem *Diskriminator* koji u kontekstu ima značenje kakvo *diskriminator* ima pod brojem jedan. U njemačkom jeziku radi se o riječi koja ni u jednom svom značenju nije frekventna. Potvrđeno je svega 57 primjera, od kojih samo pet ima značenje kakvo ima *diskriminator* pod rednim brojem jedan, što sigurno nije dovoljno da i ovo značenje uđe u rječnik njemačkog jezika. Međutim, vrlo je moguće da će se to u dogledno vrijeme dogoditi.

Slijede primjeri za slučaj c) u kojem se radi o lažnim prijateljima u svakom od značenja koje leksemi imaju:

– diskografija – Diskografie

Dok *diskografija* na bosanskom jeziku ima značenje “djelatnost koja obuhvata proizvodnju i izdavanje gramofonskih ploča, kompaktnih diskova i drugih nosača zvuka” (Halilović – Palić – Šehović, 2010, str. 190)¹⁷, leksem *Diskografie* ili *Diskographie* znači “spisak koji sadrži (više ili manje sve i sa tačnim podacima) snimke na CD-ovima ili gramofonskim pločama jednog interpretatora ili kompozitora”¹⁸ (Duden online). Provjereno je i značenje ovog leksema u drugim rječnicima, pa tako Wahrig (1991, str. 350) navodi da je to “katalogizacija gramofonskih ploča slična bibliografiji”¹⁹ ili “katalog gramofonskih ploča”²⁰. Na bosanskom jeziku je, dakle, riječ o djelatnosti, a na njemačkom jeziku o spisku, katalogu i sl.

– dispozitiv – Dispositiv

Dok *dispozitiv* na bosanskom jeziku znači “dio sudske presude ili rješenja koji sadrži temeljnu, glavnu odluku” (Halilović – Palić – Šehović, 2010,

¹⁷ Ovaj se leksem ne navodi u drugim rječnicima bosanskog jezika.

¹⁸ Sa njemačkog prevela S. M.

¹⁹ Sa njemačkog prevela S. M.

²⁰ Sa njemačkog prevela S. M.

str. 191), leksem *Dispositiv*²¹ na njemačkom jeziku ima dva značenja: “1. pismo namjene, očitovanje volje; 2. skupina svih osoba i sredstava koji se mogu koristiti za neki zadatak”²² (Duden online)²³. Ekvivalenti leksema *dispositiv* je njemački leksem *Tenor*²⁴. Potrebno je poznavanje stručne pravne terminologije da bi se to znalo, a potvrda se može naći i u pravnim rječnicima (npr. Köbler, 2016, str. 427). Rovere (2013, str. 53) navodi da je naročito teško pronaći prijevodne ekvivalente za pravne pojmove čak i kada se koriste elektronske baze podataka kao primarni izvor. S obzirom na to da je utvrđeno da je leksem *Dispositiv* neologizam u njemačkom jeziku, provjerena je i okurencija u COSMAS-u. Ovaj leksem je frekventniji od leksema *Diskriminator* i registrovana su ukupno 1432 primjera. U šest od prvih sto primjera moglo bi se raditi o značenju kakvo *dispositiv* ima u bosanskom jeziku. Na web stranici www.dwds.de pronalazimo informaciju da se *Dispositiv* koristi u Švajcarskoj kao sinonim za *Tenor* i *Urteilsformel* kao i informaciju da se u Austriji koristi leksem *Spruch* kao sinonim za navedene lekseme. Primjeri sa ovim značenjem leksema *Dispositiv* koji se pojavljuju u COSMAS-u također su primjeri iz švajcarskih regionalnih novina “St. Galler Tagblatt”. Trenutno je, dakle, upotreba ovog leksema u navedenom značenju ograničena na Švajcarsku i još uvijek nije dovoljno frekventna da bi i ovo značenje bilo uneseno u rječnike. Ako se oslonimo na leksikografe, ovdje se u standardnom njemačkom²⁵ i bosanskom jeziku još uvijek radi o lažnim prijateljima. Potvrdu za značenje *Tenor* i *Urteilsformel* ne nalazimo ni u pravnom rječniku (Köbler, 2016) ni u elektronskom rječniku Duden online koji se stalno dopunjava novim natuknicama i značenjima. Ako se u dogledno vrijeme unese i ovo značenje u rječnike

²¹ U starijim njemačkim jednojezičkim rječnicima (npr. Wahrig, 1997) zabilježen je samo pridjev *dispositiv*, što znači da se i ovdje radi o neologizmu.

²² Sa njemačkog prevela S. M.

²³ U rječniku se navodi da se ovaj leksem posebno koristi u Švajcarskoj.

²⁴ Up. značenje leksema *Tenor* na Duden online.

²⁵ Bosansko-njemački univerzalni rječnik bazira se na standardu koji se govori u SR Njemačkoj, a leksemi koji se koriste isključivo ili uglavnom u Švajcarskoj i Austriji posebno se označavaju. Koriste se oznake (austr.) i (švic.) ispred leksema kod kojih su ove napomene navedene i u rječniku Duden online. Na ovaj način želimo ukazati na pluricentričnost/policentričnost njemačkog jezika i na razlike između standardnih varijeteta. Njemačka, Austrija i njemačko govorno područje u Švajcarskoj predstavljaju prema Ammonu (2011, str. 35) potpune centre, druga područja (Lihtenštajn, Luksemburg, južni Tirol, istočna Belgija) polucentre, a moguća je i daljnja diferencijacija, kako ističe ovaj autor.

njemačkog jezika, ovaj par riječi će predstavljati parcijalne lažne prijatelje, jer *dispozitiv* u bosanskom jeziku ima samo jedno značenje.

ZAKLJUČAK

Bosansko-njemački univerzalni rječnik nalazi se u prvoj fazi svog nastanka i ovdje su navedeni samo neki od problema na koje je tim koji radi na ovom projektu naišao.

Zastupljenost pojedinih tvorbenih modela je u bosanskom i njemačkom jeziku različita. To smo u ovom radu pokazale na primjeru prevođenja pridjeva s bosanskog na njemački jezik: dok se u bosanskom jeziku veliki broj pridjeva tvori izvođenjem iz imeničke baze, u njemačkom jeziku se kao odgovarajući model konstatira model slaganja dvaju imenica.

Prilikom odabira (i redukcije) zastarjelih ili manje korištenih riječi na slovo “Č” u prvom redu smo se oslanjale na postojeće jednojezičke rječnike. Pri tome je uzeto u obzir da se broj i obilježnost ovih riječi znatno razlikuje u pojedinim bosanskim rječnicima. Razlozi za ovu vrstu neujednačenosti, odnosno principi njihovog ujednačavanja, trebali bi biti predmetom dubljeg istraživanja. Drugi kriterij je bio subjektivne prirode, odnosno jezički osjećaj leksikografa i ispitanika u vezi s učestalosti i stepenom korištenja određenog arhaizma na slovo “Č” u savremenom bosanskom standardu. Odlučujući kriterij prilikom odabira je bila i svrha rječnika, a koji treba poslužiti studentima, kolegama u struci, prevodiocima, ali i prosječnom čovjeku koji uči njemački jezik i pružiti im mogućnost da pronađu adekvatan prijevod i razumiju značenje i zastarjelih leksičkih jedinica. Prilikom odabira potonjih vodili smo računa i o opsegu rječnika. Na koncu, bosansko-njemački rječnik karakteristične arhaične leksike mogao bi biti predmetom jednog od narednih projekata.

Istraživanje vezano za lažne prijatelje potvrdilo je hipotezu da je, bez obzira na to što mislimo da poznajemo pravi ekvivalent, potrebno provjeriti i svaki internacionalizam u jednojezičkim rječnicima, te koristiti elektronske baze podataka koje će nam omogućiti da utvrdimo okurenciju i da provjerimo prisustvo odnosno odsustvo (apsolutne) semantičke simetrije između dva leksema u dva jezika. Prilikom prikupljanja literature na ovu temu ustanovljeno je koliko je malo ovaj fenomen istražen za bosanski i

njemački jezik, te da postoji potreba za detaljnim istraživanjima na ovu temu.

IZVORI

1. Union der deutschen Akademien der Wissenschaften: Das Wortauskunftssystem zur deutschen Sprache in Geschichte und Gegenwart. <<https://www.dwds.de>> [15.03.2019]
2. Institut für deutsche Sprache: COSMAS2. <<https://cosmas2.ids-mannheim.de/cosmas2-web>> [15.03.2019]

RJEČNICI

1. Čedić, I., Valjevac, N. et al., 2007. *Rječnik bosanskog jezika*. Sarajevo: Institut za jezik.
2. Djordjević, M., Engel, U., 2013. *Srpsko-nemački rečnik valentnosti glagola*. München: Verlag Otto Sagner.
3. Duden-Redaktion (ur.),1983. *Deutsches Universalwörterbuch*. Mannheim: Mannheim/ Wien/Zürich: Bibliographisches Institut.
4. Dudenredaktion. Duden online. <<https://www.duden.de>> [15. 03. 2019]
5. Halilović, S., Palić, I., Šehović, A., 2010. *Rječnik bosanskoga jezika*. Sarajevo: Filozofski fakultet.
6. Isaković A.,1995. *Rječnik bosanskoga jezika*. Sarajevo: Bosanska knjiga.
7. Jahić, Dž., 2010a. *Rječnik bosanskog jezika (A–Ć)*. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine i Bošnjačka asocijacija 33.
8. Jahić, Dž., 2010b. *Rječnik bosanskog jezika (D–F)*. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine i Bošnjačka asocijacija 33.
9. Jakić, B., Hurm, A. 2004: *Hrvatsko-njemački rječnik: s gramatičkim podacima i frazeologijom*. Zagreb: Školska knjiga.
10. Köbler, G., 2016. *Juristisches Wörterbuch. Für Studium und Ausbildung*. München: Verlag Franz Vahlen.
11. Wahrig, G., 1991. *Deutsches Wörterbuch*. Gütersloh/München: Bertelsmann Lexikon Verlag.
12. Wahrig, G., 1997. *Deutsches Wörterbuch*. Gütersloh: Bertelsmann Lexikon Verlag.

LITERATURA

1. Ammon, U., 2011. "Njemački kao pluricentrični jezik – sa napomenama koje se odnose na države nastale raspadom bivše Jugoslavije". U: *Jezička/e politika/e u Bosni i Hercegovini i njemačkom govornom području – zbornik radova predstavljenih na istoimenoj konferenciji održanoj 22. marta 2011. godine u Sarajevu. Izdanje na bosanskom/hrvatskom/srpskom jeziku*. Sarajevo: Goethe-Institut Bosnien und Herzegowina, Ambasada Republike Austrije, Ambasada Švajcarske Konfederacije, str. 34–42.
2. Budagov, R. A., 1965. *Vvedenie v nauku o jazike*, vtoroe pererabotannoe i dopolnennoe izdanie. Moskva: Prosveščenie, str. 88–133.
3. Bugarski, R., 1996. *Uvod u opštu lingvistiku*. Beograd: xx vek.
4. Duden-Redaktion (ur.) 51995. *Duden. Grammatik der deutschen Gegenwartsprache*. Mannheim/Leipzig/Wien: Bibliographisches Institut.
5. Elsen, H., 2014. *Grundzüge der Morphologie des Deutschen*. Berlin: De Gruyter.
6. Gottlieb, K. H. M., 1972. *Deutsch-russisches und russisch-deutsches Wörterbuch der "falschen Freunde des Übersetzers"*. Moskau: Sowjetskaja Enziklopedija.
7. Hrustić, M., 2015. *Prevođenje u teoriji i praksi*. Tuzla: Institut za bosanski jezik i književnost u Tuzli.
8. Jahić, Dž., 1991. *Jezik bosanskih muslimana*. Sarajevo: Biblioteka Ključanin.
9. Jahić, Dž., Halilović, S., Palić, I., 2000. *Gramatika bosanskog jezika*. Zenica: Dom štampe.
10. Kußmaul, P., 2015. *Verstehen und Übersetzen*. Tübingen: Narr Verlag.
11. Lohde, M., 2006. *Wortbildung des modernen Deutsch. Ein Lehr- und Übungsbuch*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
12. Milanović, A., 2006. "Status pojma i termina *leksički arhaizam* u srbistici". U: *Naučni sastanak slavista u Vukove dane*. 35/1. Beograd: Međunarodni slavistički centar, str. 293–303.
13. Nefedova, L., 2017. "Lexikografie und Interkulturalität. Zum Projekt für ein deutsch-russisches und russisch-deutsches Wörterbuch der falschen Freunde des Übersetzers." U: Scheller-Boltz, D., Weinberger, H. ur.: *Lexikografische Innovation – Innovative Lexikografie. Bi- und multilinguale Wörterbücher in Gegenwart und Zukunft: Projekte, Konzepte, Visionen*. Hildesheim, Zürich, New York: Georg Olms Verlag, str. 231–247.
14. Rega, L., 2013. "Schwierige" Wörter in der Übersetzungspraxis. U: Cantarini, S. ur.: *Wortschatz, Wortschätze im Vergleich und Wörterbücher*.

- Methoden, Instrumente und neue Perspektiven*. Frankfurt am Main: Peter Lang, str. 63–86.
15. Rovere, G., 2013. “Zur Problematik der korpusbasierten Äquivalenzermittlung in der zweisprachigen Lexikographie.” U: Cantarini, S. ur.: *Wortschatz, Wortschätze im Vergleich und Wörterbücher. Methoden, Instrumente und neue Perspektiven*. Frankfurt am Main: Peter Lang, str. 33–61.
 16. Silić, J., 1999. “Hrvatski jezik kao sustav i kao standard”. U: *Norme i normiranje hrvatskoga standardnoga jezika* (priređio: Marko Samardžija). Zagreb: Matica hrvatska, str. 235–245.
 17. Silić, J., Pranjković, I., 2007. *Gramatika hrvatskog jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.
 18. Šehović, A., 2009. “Leksika razgovornoga bosanskog jezika”. U: *Govor grada Sarajeva i razgovorni bosanski jezik*. Sarajevo: Slavistički komitet, str. 111–205.
 19. Šipka, D., 1998. *Osnovi leksikologije i srodnih disciplina*. Novi Sad: Matica srpska.
 20. Tafra, B., 2005. *Od riječi do rječnika*. Zagreb: Školska knjiga.
 21. Zgusta, L., 1991. *Priručnik leksikografije*. Sarajevo: Svjetlost.
 22. Zilić, E., 2018. *Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache*. Tešanj: Planjax.

PROBLEMS IN THE FIRST STAGE OF THE BOSNIAN-GERMAN UNIVERSAL DICTIONARY WRITING PROCESS

Summary

The paper presents problems in the first stage of the first Bosnian-German universal dictionary writing process, which deals with the first six letters of the alphabet. The paper aims at establishing and offering solutions to problems that have occurred in the first stage of the dictionary writing process by applying lexicology, semantics, grammar and lexicographical practices to develop and harmonise its concrete structure and lexicographical data as early as possible. In this paper we have analysed the following problems: the translation of the Bosnian adjectives into the German language from the word-formation model point of view, the selection and reduction of archaic words

with the initial letter “Č”, as well as the words of the same or similar expression in both languages but of different meanings (false friends). The analysis has shown that a large number of the Bosnian adjectives are not translated into German by equivalent adjectives that are derived from the noun base, but by combining of two nouns. For the selection and reduction of obsolete or less used words with the initial letter “Č”, we have developed several criteria, such as their presence in at least two Bosnian monolingual dictionaries, or the subjective criterion of the lexicographer and the examinees regarding the frequency and degree of the use of a particular archaic word with the initial letter “Č”, in the contemporary Bosnian language. We also found a common appearance of so-called false friends when it comes to internationalism in Bosnian and German. The analysis has shown that it is necessary to use monolingual dictionaries for each internationalism as well as additional electronic databases to determine the presence or absence of the semantic symmetry between the two words in these two languages.

Key words: *lexicography, Bosnian-German universal dictionary, adjectives, archaic word, false friends*